

פינחס - חלק, גורל וירושה: ג' סוגי קשר עם הקב"ה

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"ח, שיחה א' לפרשת פינחס • siha.beiyoune@loubavitch.fr

מקור 3 - הקשר עם סיום המשניות: "להנחיל" את שחר המצוות

נשאלת השאלה: מהי המיוחדות של מצווה הנחלות? ⁵ ומדוע כשהרמב"ם מזכיר מצווה זו, מזכיר רק דברי הכתוב השלישי "איש כי ימות ובן אין לו", בהם לא כתוב בכלל מהי המצווה, ואינו מוסיף המשך דברי הכתוב "והעברתם את נחלתו" וכו'?

אכן, יש לומר שהרמב"ם בחר מצווה זו דווקא לסיים את מניין המצוות, בדומה למשנה המסיימת את ששת סדרי המשנה:

"אמר רבי יהושע בן לוי: עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות שנאמר 'להנחיל אוהבי יש' (יש" בגימטריה 310) ואוצרותיהם אמלא"⁶.

ובכן, מבאר הרמב"ם בפירושו למשנה ש"כיון שסיים כל דיני התורה הקדושה כפי שחלקם, סיים את הדבר בדברים בענין הגמול" - היינו שהמשנה סיימה בדברים השייכים לשכר כל המצוות, ושכר המצוות נקרא גם כן בשם "נחלה" ("להנחיל").

ובכן, יש לומר שזהו גם הטעם לכך שהרמב"ם בחר במצוות הנחלות כמצווה האחרונה, משום שהיא נוגעת לשכר המצוות ולשלימות שהם מביאים לאדם, וכפי שנבאר בעז"ה.

מקור 4 - שלושה אופנים בחלוקת הארץ: ירושה, חלוקה וגורל

הדבר יובן בהקדים הבנת מיקום מצוות הנחלות בתורה: מצווה זו הובאה סביב חלוקת הארץ ותביעת בנות צלפחד.

ובכן, נתינתה של ארץ־ישראל לבני־ישראל כללה שלושה מרכיבים פרטיים: (א) ירושת הארץ; (ב) חלוקה על־פי הגיון - ככתוב "לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו"; (ג) חלוקה על־פי גורל - ככתוב "אך בגורל ייחלק את הארץ"⁷.

מקור 5 - הדבר מתאים לשלושת האופנים בקשר יהודי עם הקב"ה

הטעם לכך שנדרשו שלושה מרכיבים אלה ('ירושה', 'חלק' ו'גורל'), הוא בהתאם לשלושה מרכיבים שונים ⁸ בטיב הקשר בין הקב"ה לבני ישראל - הנקראים "נחלתו" של הקב"ה.⁹

דהנה, אומרים אנו כל בוקר בהקדמה לתפילת שחרית: "אשרינו מה טוב חלקנו, ומה נעים גורלנו, ומה יפה ירושתנו".

יש כאן סדר מדויק: 'חלק', 'גורל' ואחר כך 'ירושה' - עילוי אחר עילוי. ומזה מובן שיש בירושה מעלה עמוקה יותר

⁵ לקהל מתקדם: היה מקום לבאר שמצווה זו הוקמה באחרונה משום שנוגעת לסוף חיי האדם; אמנם, בנוסף לכך שהרמב"ם הכניס באמצע המניין כמה מצוות אחרות הנוגעות גם הן לסוף חיי האדם (כמו מצוות קבורה וכו'), הרי מצוות הירושה אינה נוגעת לכאורה לאדם עצמו אלא ליורשיו הנשארים בחיים...

⁶ ומסיימת המשנה (מסכת עוקצין): "אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקדוש ב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" הדברים שהוזכרו בפנים הם תחילת המשנה האחרונה.

⁷ רש"י פינחס כו, נד: "לרב תרבה נחלתו - לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב, ואף על פי שלא היו החלקים שווים, שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים, לא עשו אלא ע"י גורל, והגורל היה על פי רוח הקודש".

⁸ עיין גם בלקו"ש ח"ג מסעי א' (נמצאת במדור הוספות של האתר).

⁹ מדרש תנחומא ראה ח: "אמר הקב"ה: יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי".

וראה גם בפרשת ואתחנן ד, כ: "וְאֵתְכֶם לִקְחָהּ וַיֹּצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לוֹ לְעָם נַחֲלָה כִּיּוֹם הַזֶּה"

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוועדות י"ג ניסן תשמ"ה (על הרמב"ם היום) וש"פ שמיני שלאחריו. ההתוועדות הראשונה קיימת גם בוידאו ואודיו (תמצאו במדור 'הוספות'). סגנון השיחה הוא יותר על־דרך החסידות, וכדאי להתעכב היטב עם הקהל בביאור המושגים השונים בטיב סוגי הקשר של יהודי לקב"ה, בחיי היום־יום. ותן לחכם ויחכם עוד להבין ההוראה וכו'.

הקדמה:

בפרשתנו, מסופר על חמש בנות צלפחד המגיעות בתביעה דלהן: אביהן מת במדבר¹ והשאיר רק בנות. הבעיה היא שירושת הארץ אינה עוברת אלא לבנים, לכן הן תובעות שיהיה דרכן לאביהן "חלק ונחלה" בתוך ארץ ישראל, כדי ששמו של אביהן לא יישכח לעד.

משה רבינו לא ידע מהי ההלכה בנידון זה, אז הוא שאל להקב"ה. הקב"ה הודיע לו, שאכן במקרה זה, תהיה להן אפשרות לרשת חלק אביהן, ובתנאי שתתנשאנה עם גברים מִשְׁבֶּטֶן (מנשה), ואחר כך פירט הקב"ה את דיני הנחלות והירושה, גם במקרים מיוחדים.

בשיעור של היום נעמוד על הדרך בה הרמב"ם הזכיר בספרו את מצוות הנחלות והירושה, ומכך נלמד על שלשה סוגים בטיב הקשר שלנו לקב"ה בחיי היום־יום, וכפי שנבאר בארוכה בעז"ה.

מקור 1 - דיני הנחלות והירושה, בהמשך לתביעת בנות צלפחד

בפרשתנו, בהמשך לתביעת בנות צלפחד למשה לקבל חלק ונחלה בארץ ישראל, הקב"ה עונה למשה כדברים האלה:

"כֹּן בְּנוֹת צִלְפָּחַד דְּבַרְתָּ נָתַן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבֵיהֶם וְהִעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבֵיהֶן לָהֶן".

וממשיך הקב"ה בפירוט כללות דיני הירושה בכל הדורות:

"וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹּר לֵאמֹר: אִישׁ כִּי יָמוּת וְבֶן אֵין לוֹ וְהִעֲבַרְתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבָתּוֹ. וְאִם אֵין לוֹ בֵּת וְנָתַתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָחִיו. וְאִם אֵין לוֹ אָחִים וְנָתַתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָחִי אָבִיו. וְאִם אֵין אָחִים לְאָבִיו וְנָתַתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְשָׂאֵר הַקָּרֵב אֵלָיו..."

מקור 2 - מדוע מסיים הרמב"ם את מנין המצוות במצוות הירושה?

אכן, במניין המצוות לרמב"ם (בספר היד²), מביא הרמב"ם את מצוות הנחלות כמצווה האחרונה של המצוות עשה:

"[המצווה ה]רמ"ח (248) - לדון בדיני נחלות, שנאמר: 'איש כי ימות ובן אין לו'".

ידוע הסדר המופלא שיש בדברי הרמב"ם, ואם כן ברור שכשם הרמב"ם בחר כמצווה הראשונה את המצווה היסודית³ של האמונה והידיעה בקב"ה⁴, כך ישנו טעם מיוחד לכך שהרמב"ם מנה מצווה הנחלות כמצווה האחרונה. וזאת משום שמצווה זו היא הגמר והשלימות של ענין המצוות, וכפי שנבאר בעז"ה.

¹ רש"י פינחס כז, ג: "...בחסאו לבדו מת, ולא החטיא את אחרים עמו. ר' עקיבא אומר מקושר עצים היה. ור' שמעון אומר מן המעפילים היה".

² הרמב"ם מנה את המצוות כמה פעמים: בספר המצוות ובהקדמה לספר היד. בשיעור זה מתעכבים על דבריו בספר היד, אבל ישנם דומים בספר המצוות.

³ רמב"ם הל' יסודי התורה א, א: "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממצא כל נמצא" וכו'.

⁴ מנין המצוות לרמב"ם: "מצוה ראשונה ממצוות עשה לידע שיש שם אלוהה שנאמר: אנכי ה' [אלקיך] (יתרו כ, ב)".

מאשר ב'חלק' ו'גורל'. אלא שכדי להבין זאת, עלינו לבאר קודם גדר שלושת מרכיבים אלה והחילוק המהותי ביניהם.

מקור 6 - החילוק בין 'חלק' ו'גורל', בדומה לחילוק בין מכר למתנה

ובכן, החילוק בין "חלק" ו"גורל" דומה לחילוק שיש בין מכר (קניית חפץ) לבין מתנה: מכר תלוי בכספו ותשלומו של הלוקח, המשלם עבור הדבר הנמכר; ואילו מתנה באה מצד רצונו הטוב של נותן המתנה.

על דרך זה הוא גם בנוגע להשפעות הבאות מהקב"ה לישראל, שקיימים בהן שני אופני השפעה אלו: (א) **שכר** עבור קיום המצוות; (ב) **מתנה** מהקב"ה - "בטובו בחן בחסד וברחמים".

בכללות, זהו החילוק בין "חלקנו" - המשכה הבאה על ידי עבודתו של האדם (ב"אתערותא דלתתא" של מעשיו), לבין "גורלנו" - ההתקשרות של ישראל להקב"ה מצד זה שהקב"ה "**בחר בנו מכל העמים**" - בלי קשר לשום טעם שכלי¹⁰.

מקור 7 - 'חלק' מסמל גם מהות נשמת יהודי, אבל גורל יותר עמוק

כדי להבין זאת בעומק יותר, נתעכב יותר על מושג ה"חלק": העניין של "חלקנו" אינו קשור רק לעבודה שעשה אדם כדי לקבל את שכרו, אלא גם לזה שכל יהודי נקרא בשם "חלקו של הקב"ה", כדברי הכתוב בפרשת האזינו: "כי חלק ה' עמו".

האדמו"ר הזקן מבאר בספר התניא את טיבו של "חלק" זה:

"ונפש השנית בישראל היא 'חלק אלוהה ממעל'¹¹ ממש; ...נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב 'בני בכורי ישראל'¹² 'בנים אתם לה' אלקיכם'¹³".

היינו שכשם שבן קשור ונובע ממחשבתו של אביו, כך בני ישראל הם "חלקם" של אביהם הקב"ה ונובעים ממנו יתברך.

אלא שכמו בבן עם אביו כפשוטו, הקשר של הבן אל האב הוא ענין המתייחס ל**מציאות הבן** (בדוגמת מכר הבא מצד הלוקח).

מה שאין כן בעניין "גורלנו", זה שהקב"ה "**בחר בנו**" בבחירתו החופשית¹⁴ - העילוי אינו ב"מציאותו" של יהודי, אלא זוהי ההתקשרות הבאה אך ורק מצד רצונו של ה**בוחר** - הקב"ה.

מקור 8 - מעלת קשר ה'ירושה': "תחת אבותיך יהיו בניך"

אכן, גם ב"גורל", הגם שאכן איננו קשור למעלותיו ועבודתו של מקבל מתנת הגורל, בכל זאת הדבר קשור לאיזשהו נחת רצון שגרם מקבל המתנה לנותן המתנה; וכדברי הגמרא¹⁵: "אי לא דעביד ליה נייחא לנפשיה לא יהיב ליה מתנתא"¹⁶.

אכן, יש ענין שלישי (בנוסף ל'חלק' ו'גורל'), והיא ה"ירושה" שגדרו הוא שהיורש עומד **במקום המוריש**, כלשון הכתוב

¹⁰ גם מתנה היא דבר הניתן מצד רצון הנותן, בלי קשר לעבודת המקבל. אבל בכל זאת צריך שמקבל המתנה יעשה משהו הגורם נחת לנותן המתנה, כדי לעורר אצלו הרצון לתת את המתנה, וכפי שנבאר לקמן במקור 8.

¹¹ לשון הכתוב איוב לא, ב: "וְהָיָה חֵלֶק אֱלֹהִים מִמֶּעַל וְנַחֲלָת שְׂדֵי מְרִמִּים".

¹² שמות ד, כב: "וְאֶמְרָתְךָ אֶל פְּרִיעָה כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל".

¹³ דברים יד, א: "בְּנֵים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קֶרֶחַ וְגו'".

¹⁴ והרי בחירה חופשית אמיתית אינה יכולה להיות מונעת ע"י שום טעם שבעולם, שאם כן הבחירה היא כבר לא חופשית, כמבואר בארוכה בחסידות.

¹⁵ גמרא בבא בתרא קנו, א: "גבי מתנה, אי לא דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה מתנה", לשון הדומה למטבע הלשון המובא בחסידות, כפנים.

¹⁶ והגם שהסברנו לעיל בהערה 9, החילוק בין גורל למתנה, שגורל אינו קשור להתנהגות מקבל המתנה; בכל זאת, יש כאן רצון כללי של המקנה לתת משהו, להתחלק עם אחרים, אלא שהגורל יקבע מי יקבל איזה חלק. ועיין עוד בהתוועדות המקור ש"פ שמיני תשמ"ה, שם התעכב הרבי על נקודה זו.

"תחת אבותיך יהיו בניך"¹⁷, היורש הוא עצמו של המוריש, **ובדרך ממילא יש לו בעלות על נכסי המוריש**.

וזוהי מעלת הירושה על פני מכר ומתנה: ירושה אינה השפעה למישהו ש**מחוץ** למציאות המוריש, אלא - היורש מקבל את הנכסים מפני שהוא עומד **במקום המוריש**.

[במילים אחרות: בירושה - אין צורך ליצור איזשהו קשר בין מקבל ונותן המתנה; קשר זה כבר קיים עוד לפני הירושה, ומהות הירושה היא רק **גילוי** קשר העצמי בין הבן לאביו, קשר שאינו צריך להתהוות - הבן והאב הם כבר מציאות אחת!].

מקור 9 - שלושה סוגים המתאימים לשלושה תקופות בעם ישראל

ובכן, יש לומר ששלושה דרגות אלה קשורות לשלש תקופות כלליות בעם ישראל:

(א) "**חלקנו**": הקשר עם הקב"ה הנוצר מכוח **מציאותם של ישראל** - אם מצד עבודתם האישית, ואם מצד היותם "בנים למקום", כפי שהקב"ה מצמצם עצמו בדרגת 'אב'.

דרגה זו קשורה ותלויה במעלתם של בני ישראל [גם] לפני מתן תורה, כשהקשר היהודי לקב"ה תלוי רק בטיב עבודתו.

(ב) "**גורלנו**": הקשר עם הקב"ה שנוצר מכוח **בחירתו של הקב"ה**, בדומה למתנה, שהיא מרצונו החופשי של ה**נותן**.

דרגה זו כבר אינה מדודה ותלויה לפי מעלת בני ישראל, אלא באה ישירות ברצונו של הקב"ה, **בלי קשר** למעלת בני ישראל.

לאחר גמר קיום התורה והמצוות, מתגלית המעלה השלישית: (ג) "**ירושנתו**" - הקשר עם הקב"ה שנוצר מכוח **האחדות** בין ישראל לקב"ה, בדומה לירושה, שבה הבן עומד במקום האב.

זהו הקשר והייחוד ההכי נעלה שאפשר ליהודי עם הקב"ה.

מקור 10 - הוראה: בניית הקשר העצמי עם הקב"ה, ה'ש' האמיתי

עפ"י יבואר הטעם לכך שששת סדרי המשנה ומניין מצוות הרמב"ם מסתיימים דווקא במצוות הנחלות.

דהנה, בפירוש המשנה לרמב"ם שהזכרנו לעיל, מבאר דברי הפסוק "להנחיל אוהבי **יש**", שה"ש" האמיתי, המציאות **האמיתית** היא דווקא כשיהודי מתאחד לגמרי עם הקב"ה¹⁸.

היינו שמשנה זה רומזת לשלמות השכר שיזכו לו בניישראל לעתיד לבוא, לאחר לימוד התורה וקיום מצוותיה בשלמות.

ולכן מסיים גם הרמב"ם את רמ"ח מצוות עשה במצוות נחלות - כרמז לכך שגמר שלמות המצוות מתבטאת בעניין הירושה.

ולכן מביא על כך הרמב"ם דוקא את המלים "איש כי ימות **ובן אין לו**" - כדי לרמז שהקשר של בניישראל אל הקב"ה בבחינת ירושה הוא למעלה מהקשר אליו כ"**בנים למקום**" - בבחינת ירושה בניישראל מאוחדים עם הקב"ה בתכלית!

[ויהי רצון שנעבוד על עצמנו, בעילוי אחר עילוי, בשלושת דרגות אלה, עד שנגיע לקשר המופלא עם הקב"ה, קשר ואיחוד ה"ירושה" - בביאת משיח צדקנו ותיכף ומיד ממש!].

¹⁷ פסוק בתהלים מה, יז: "תַּחַת אֲבוֹתֶיךָ יִהְיוּ בְנֶיךָ תִּשְׁתַּמְּחוּ לְשִׁרֵּי כָּל הָאָרֶץ".

וראה בגמרא בבא בתרא קנט, א: "איתמר: בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו, ומת - בנו מוציא מיד הלוקחות, וזו היא שקשה בדיני ממונות, ולימרו ליה: אבוך מזבין ואת מפיק? ומאי קושיא? דלמא מצי אמר: **מכח אבוא דאבא קאתינא**; תדע, דכתיב: תחת אבותיך יהיו בניך תשתמחו לשרים בכל הארץ".

¹⁸ פירוש המשנה לרמב"ם שם: "והוא ענין אמרו 'ש' כלומר המציאות התמידית אשר אין לה תכלית, כי 'ש' היא המציאות, ואין' ההעדר, וכאלו אמר כי לאוהבי אנחיל את היש המוחלט ואין שם יש אמתי אלא הקיום התמידי".